

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

ISSN: 2587-1811 Yıl: 5, Sayı: 10, Güz 2020

Remzî'nin Fehmînâme'sinde Naat-ı Şerif

Naat-ı Sheriff (Prophet's Praise) in
Remzî's Fehmînâme

Dr. Enes YILDIZ

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen, Türkiye. enesedebiyat@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua.786764
Yükleme Tarihi: 27.08.2020
Kabul Tarihi: 17.09.2020
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2020
Sayı: 10
Sayfa: 89-108

Article Information: Research Article
DOI: mecmua.786764
Received Date: 27.08.2020
Accepted Date: 17.09.2020
Date Published: 30.09.2020
Volume: 10
Sayfa: 89-108

Atıf / Citation

YILDIZ, E. (2020). Remzî'nin Fehmînâme'sinde Naat-ı Şerif. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 5, Sayı: 10, Sayfa: 89-108

YILDIZ, E. (2020). Naat-ı Sheriff (Prophet's Praise) in Remzî's Fehmînâme. *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 5, Volume: 10, Page: 89-108

MECMUA

Dr. Enes YILDIZ

REMZÎ'NİN FEHMÎNÂME'SİNDE NAAT-I ŞERÎF

Naat-ı Sheriff (Prophet's Praise) in Remzî's Fehmînâme

ÖZ

Divan edebiyatında Hz. Muhammed'i konu alan türlerin başında naat gelmektedir. Naat, terim olarak Hz. Muhammed'in vasıflarını överek anlatan manzum ve mensur eserlere denir. Divanlarda ya da mesnevilerde daha çok tevhit ve münacattan sonra gelen naatlarda peygambere duyulan sevgi çeşitli teşbih ve mecazlarla ele alınır. Kaside, mesnevi, küçük mesnevi, gazel gibi birçok nazım şekliyle yazılan naatlarda genel olarak Hz. Muhammed'in "isim ve sıfatları, diğer peygamberlere üstünlüğü, bedeni ve ahlaki özellikleri, mucizeleri, Allah'a yakınlığı ve mahşer günü ümmetine şefaate etmesi" gibi konular işlenir. Naatlar muhtevası gereği "tevhit, münacat, tahmid, medh-i çâr-yâr, elifnâme" gibi tür ve tarzlarla ilişkilidir.

Bu çalışma, hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Kayserili Remzî Efendi'nin *Fehmînâme* adlı mesnevide yer alan naat-ı şerîf üzerinedir. Remzî'nin *Fehmînâme* mesnevisinin araştırmalarımız sonucu ulaşabildiğimiz tek nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü 237/811 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Kayserili Remzî Efendi, dinî nasihatnâme türündeki mesneviyi oğlu Fehîm Çelebi'ye yadigar olarak bırakmıştır. Esasında oğlu üzerinden gelecek nesillere "ibadetler, nefse uymama, şeytana aldanmama, dünyanın faniliğini anlama, irfân, şeref ve izzetin ilimde olması, rüşvet, kibir, alış-veriş..." gibi birçok konuda nasihatlerini sıralamıştır.

Çalışmamızda öncelikle edebî bir tür olarak naat hakkında bilgi verilecek, ardından söz konusu mesnevi kısaca tanıtılacaktır. Asıl bölümde ise Remzî'nin naat-ı şerîfi şekil ve içerik olarak incelenecektir. Yazının sonunda naatın transkripsiyonlu metni ve tıpkıbasımı da verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Naat, Mesnevi, Remzî, Fehmînâme.

ABSTRACT

In Divan literature, naat is one of the main types that take the subject of Muhammad. Naat, as the term it is called verse and prose works that praise Muhammad's qualities. The love for the prophet in the naats that come after the tevhit and münacat in the divans or the mesnevi are discussed with various similes and metaphors. In naats written in many verse forms such as ode, mesnevi, small mesnevi, gazel, in general, issues such as "names and attributes of Muhammad, his superiority to other prophets, his physical and moral characteristics, his miracles, his closeness to Allah and his intercession to his ummah on the day of judgment" are covered. Naats are also related to genres and styles such as "tevhit, münacat, tahmid, medh-i çâr-yâr, elifnâme" due to their content.

This work is on the naat in the masnavi called *Fehmînâme* of Remzî Efendi from Kayseri, whose life we know very little about. The only copy of Remzî's *Fehmînâme* that we can reach as a result of our research is registered in the Turkish Manuscripts section of the Medina Ârif Hikmet Library with the archive number 237/811. Remzî Efendi of Kayseri left the religious admonition type mesnevi as a souvenir to his son Fehîm Çelebi. In fact, through his son, he gave his advice to future generations on many issues such as "worship, not conforming to the soul, not being deceived by the devil, understanding the mortality of the world, wisdom, honor and dignity in knowledge, bribery, arrogance, shopping ...".

In our study, first of all, information about naat as a literary genre will be given, then the mentioned mesnevi will be introduced briefly. In the main part, Remzî's naat will be examined in terms of shape and content. Transcribed text and facsimiles of naat will be given at the end of the article.

Keywords: Prophet's Praise, Masnavi, Remzî, Fehmînâme.

Giriş

Arapça “bir şeyi övmek, vasıflandırmak” anlamına gelen naat, terim olarak Hz. Muhammed’in vasıflarını överek anlatan manzum ve mensur eserlere¹ denmektedir. Naat yazmakla ün almış kişilere na’t-gû (naat söyleyen); özel dinî törenlerde naat okuyanlara na’t-hân (naat okuyan) denilir (Pala, 2003: 364). Kelimenin anlamında da görüldüğü gibi naatlar “övgü ve niteleme” şiirleridir. Bu nedenle naat başlığı sadece Hz. Muhammed’in vasıflarını överek anlatan şiirler için kullanılmaz. Gelenekte dört halife ve din büyükleri için yazılan methiyeler için de naat başlığı kullanılmıştır. Aynı şekilde Hz. Muhammed’in vasıflarını överek anlatan şiirler için naat yerine methiye, şitâyîş gibi başlıklar da kullanılabilir.

Müstakil mesnevilerde naatlar genellikle besmele, tevhit, tahmid ve münacat bölümlerinden sonra yer alır. Ancak doğrudan naatla başlayan mesneviler de bulunmaktadır. Mesnevilerde naatlar ya müstakil bölüm olarak ya da diğer türlerle iç içe bir bölüm parçası olabilir. Aynı zamanda mesnevilerin içerisinde gazel, terkîb-i bend gibi nazım şekillerinde yazılmış naatlar da olabilir (Akkuş, 2007: 181; Kartal, 2014: 117). Divanlarda tevhit, münacat gibi türler yanında en çok işlenen dinî tür naat olmuştur. Naatı, tevhit ve münacat gibi türler içerisinde beyit veya beyitler düzeyinde görebiliriz. Bu türdeki şiirlerde Allah’ın varlığı ve birliği peygamberler ve Hz. Muhammed’in mucizeleri üzerinden verilmeye çalışılır. Münacatlarda da affa vesile olarak başta Hz. Muhammed gelmektedir ve Hz. Muhammed’den şefaât umulur. Bazen de divanlardaki “dibace” mesabesinde ilk şiirlerde tevhit, münacat, naat gibi dinî türler birlikte işlenir.

Klasik Türk edebiyatında bazı şairler çok fazla naat yazmaları nedeniyle “Na’î” mahlasını almışlar. Yahyâ Nazîm, Himmetzâde Abdî, Rızâ, Salâhî ve Nazîf gibi şairler naatlardan oluşan divanlar/mecmualar yazmışlardır. Hz. Peygamber’in vasfına ve methine mahsus bir tür olan naatlar müstakil bir kategori teşkil etmiş; tek, bütün, manzum ve mürettep bir eser özelliği gösteren naatlar; edebiyatımızda yüce Peygamber’le ilgili edebi mahsuller içinde en geniş yeri almıştır (Yeniterzi, 1993: 38).

Şairleri naat yazmaya sevk eden çeşitli sebeplerin başında Hz. Peygamber’e duyulan sevgi gelir. Kur’ân-ı Kerîm’in birçok âyetinde ahlâkî ve üstün şahsiyeti methedildiğinden Cenâb-ı Hakk’ın da habibi olan Resûl-i Ekrem’e duyulan bu

¹ İlk mesnevimiz olan Kutadgu Bilig’den günümüze manzum, mensur veya manzum-mensur karışık binlerce naat kaleme alınmıştır. Divan edebiyatındaki binlerce naat içinde şöhreti ve etkisiyle doruğa ulaşanlar arasında ilk sırayı Fuzûlî’nin “Su Kasidesi” diye meşhur olan naatı alır. Daha sonra Şeyh Galib’in, “Sen Ahmed ü Mahmûd ü Muhammedsin efendim / Haktan bize sultân-ı müeyyedsin efendim” beytiyle müseddes-i mütekerrir şeklindeki naatı, Fehîm-i Kadîm’in daha çok edebî muhitlerde şöhret kazanan ve Nazîm, Vahid-i Mahtûmî, Neşâtî, Şeyh Galib ve İzzet Molla gibi şairler tarafından nazîre yazılan “rûz ü şeb” redifli naatları zikredilebilir. Nâbî’nin, hac yolculuğu esnasında Medine yolunda söylediği rivayet edilen, “Sakin terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ’dır bu / Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâ’dır bu” matla’lı naatı meşhurdur (Yeniterzi, 2006: 436).

sevgi aynı zamanda Allah'ın arzusuna uymayı ifade etmektedir. Naat yazma geleneğinde bir diğer husus Resûlullah'ın şefaatine nâil olma isteğidir. Kâ'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-bürde*'yi yazmak suretiyle Hz. Peygamber'in affına mazhar olması gibi şairler de naatları ile Resûl-i Ekrem'in mahşerde tecelli edecek olan şefaatinin ümit etmişlerdir. Hemen bütün naatlarda yer almış olan bu motif, naat türünün aynı zamanda bir istişâ ve istimdad (şefaath ve yardım dileği) ifadesi özelliğini göstermektedir (Yeniterzi, 2006: 436).

Naatlarda genellikle aşağıdaki konulara yer verilir:

1. Hz. Muhammed'in isim ve sıfatları: Ahmed-i Muhtâr, Muhammed, Mustafa, Mahmûd, Habîb-i Hudâ, Ebu'l-Kâsım, Sultân-ı Rûsûl, Habîbu'llâh, Habîb-i Kibriyâ, Sâhibü'l-Livâ, Şâh-ı Tâc-ı Levlâk, Fahr-ı Âlem, Dürr-i Yetîm, Mühr-i Nübüvvet, Sâhibü'l-Mirâc, Resûlû's-Sakaleyn...
2. Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olması.
3. Hz. Muhammed'in âlemlerin yaradılış nedeni olması (illet-i âlem).
4. Doğumundan ölümüne Hz. Muhammed'in hayatı (doğumu, çocukluğu, peygamberliği, hicreti, savaşları, ölümü).
5. Hz. Muhammed'in bedenî ve ahlâkî özellikleri.
6. Hz. Muhammed'in doğumu ve sonrasında gerçekleşen mucizeler. Başta Mirâc'a yükselişi olmak üzere Şakkü'l-kamer (ayın ikiye bölünmesi), parmaklarından su akması, bulutun gölgelemesi gibi birçok mucizeye yer verilir.
7. Hz. Muhammed'in Allah'a yakınlığı.
8. Hz. Muhammed'in mahşer gününde şefaath etmesi üzerine ümmetini "Livâü'l-hamd" adlı sancağının altında toplaması. (Gökâl, 2012: 400).

Naatların tasvir beyitlerinde/bölümlerinde Hz. Muhammed "gül, güneş, mum, padişah, ay, yıldız, bülbül, seyyah, kaptan, inci keşşâf, sarrâf..." gibi benzer ve birbirini tekrarlayan teşbih ve mecazlarla tavsif ve tarif edilir. Bazı naatlarda ise hilye türünde gördüğümüz gibi peygamberin *boyu, saçı, kokusu, kaşları* gibi bedenî özellikleri benzetmelerle tasvir edilir. Peygamberin "yüceliği ve kurbiyeti"nin ortaya konduğu naatların çoğunun sonunda peygambere dua edilip salavat veya tahiyat gönderilmiştir. Şairlerin naatlarda istedikleri ise Hz. Muhammed'in şefaatine mazhar olmak ve onu günahlarının affına vesile yapmaktır.

Naatlarda şairler Hz. Peygamber'i tarif ve tavsif için divan şiirinin bütün söz sanatlarını, belâgat kurallarını ve geleneğin kültür birikimini kullanarak hünerlerini gösterme imkânını bulmuşlardır. Bununla beraber Kur'ân-ı Kerîm'i Resûlullah'ın şanını âleme ilân eden bir methiye kabul ederek Allah'ın övdüğü o yüce zâtı methetmekteki âcizliklerini de itiraf etmişlerdir. Fahriyelerde kendilerini öven şairler, naata gelince Allah kelâmı ile övülen bir şahsı methetmeye güçlerinin yetmeyeceğini ifade eder. Samimi bir sevginin ürünü olan naatlar bu özellikleriyle çok defa hitâbi bir üslûpla kaleme alınmış lirik şiirlerdir (Yeniterzi, 2006: 436).

Naatlarda şairler peygamberi överken ayet ve hadislerden yararlanmışlar, birçok beyitte iktibaslar yapmışlardır. Bunların başında "Seni âlemlere rahmet

olarak gönderdik” (Enbiya 21/107) ayeti, başta miraç olmak üzere mucizelerle ilgili ayetler ve “*levlâk*” yani “*sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım*” hadis-i kudsîsi gelmektedir. Naatlarda peygamberin doğumu, peygamber olarak görevlendirilmesi² ve sonrasında gerçekleşen birçok mucize konu olmuştur. Hz. Muhammed’in üstünlüğü bu mucizelerle desteklenmiştir. Bunlar içinde şüphesiz en çok geçen miraç mucizesidir.

Az da olsa peygamberin isimlerinin sayıldığı naat veya naat bölümleri bulunmaktadır. Kemal Ümmî münacatına başlamadan önce Hz. Muhammed’in “*Ebu’l-Kâsım, Ahmed, Mahmûd, Hâmîd, Mustafâ, Müctebâ, Murtezâ ve Muktedâ*” gibi isimlerini sayıp ruhuna, âl ve ashabına salat, selam gönderir (Yavuzer, 1997: 376). Ni’metî Divanı’ndaki tek mesnevide başlığında da belirttiği gibi önce Hz. Muhammed’in 99 adını sayar. Şair bu isimleri niçin zikredip yazdığını da mesnevinin başlığına yazdığı bir hadise dayandırır. Hadiste peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim benim 99 ismimi zikrederse ona 99 şehit sevabı, cennette 99 derece vardır ve o kişi şeytandan ve âfetlerden muhafaza olur. Kim benim 99 ismimi yazarsa o kişiye 99 hac sevabı vardır.” Ni’metî isimleri saydıktan sonra bu isimlerin zikrinden elde edilecek sevapları da beyitlerde söyler. Şair, bu isimlerin şerhinin çok ve ecrinin ise sınırsız olduğunu ifade eder. Gamdan âzâd olmak isteyen kişi bu isimleri vird edinmelidir. Böylece Hz. Muhammed mahşer gününde o kişiye şefaati edecektir. Kendini “*siyeh-rû*” olarak gören şair de peygamberin şefaati için yalvarır. Allah “*lâ taknetû*” yani rahmetten ümit kesmeyin, dediği için günahkâr ve isyankâr şair de rahmet umarak af diler. Mesnevi peygambere, ailesine ve ashaba salât ve selam ile biter (Gülen, 2007, s. 98).

Naatların tasavvufî yönü de vardır. Tasavvufa göre Allah her şeyden önce “*nûr-ı Muhammed*”i yaratmıştır. Bütün her şeyin yaratılması Muhammedî nûr vesilesidir. Aynı zamanda peygamber “*levlâk*” sırrıyla sebep-i hilkat-i âlemdir. Örneğin; Şeyh Hüsâmeddîn Uşşâkî Divanı’ndaki ilk mesnevi insanın yaratılışı ile başlar. Allah kudretiyle insanı “*ketm-i adem*”den yani bütün varlığın ilki olan “*cevher-i ahzar*”ın çıktığı yerden yaratmıştır. Allah ilk önce ise “*akl-ı ma’âd*”ı yaratıp ona insan demiştir. Daha sonra ona ruh vermiş, rahmetle onu müjdelemiştir. Yarattığı insana emanet olarak ise “*nûr-ı Ahmed*”i vermiştir. Bunun üzerine

² Şeyhülislam İshak’ın “**Bi’setnâme**” adlı Hz. Muhammed’in peygamber olarak görevlendirilmesini konu alan bir mesnevisi vardır. Muhakkak ki, klasik edebiyatımızda Hz. Peygamber’in bazen bütün bir hayatını konu edinen (Mevlid, Muhammediye, Ahmediye gibi manzum siyerler); bazen onun hayatının herhangi bir safhasını, meselâ Mîracını işleyen (Mîrac-nâmeler gibi) eserler bir hayli boldur. *Bi’set-nâme* ise, Hz. Muhammed’in vahye muhatap olması, peygamberlikle görevlendirilmesi hadisesine tahsis edilmiş bulunması ve ismini de o hadiseden alan bir eser olması dolayısıyla orijinaldir. *Bi’set-nâme*’nin bir başka dikkati çeken özelliği, beyit sayısının, Hz. Muhammed’in peygamberlik müddetinin ayları sayısını göstermesidir. (Doğan, 1997: 102). Eser, isminden de anlaşılacağı üzere Hz. Muhammed’in peygamberliğinden bahseden bir manzumedir... Beyit sayısı Hz. Muhammed’in peygamberlikle görevlendirilişinden vefâtına kadar geçen yirmi üç senenin aylarının toplamı kadardır... **Bi’setnâme**’de Hz. Muhammed’in doğuşu ve peygamberlik çağına gelişi birkaç beyitle özetlendikten sonra, vahye muhâtab oluşu uzun bir şekilde anlatılır. Bazı mucizelerine de işaretle ahlâkının ve şânının yüceliğinden de bahsedilir ve nihâyet eser, münâcaat ve salât ü selâm faslı ile sona erer (Doğan, 1997: 65).

melekler insana secde etmiş, Allah ona hitap etmiş, sınırsız lütufta bulunmuş ve emaneti yüklemiştir. Allah'ın insana vedia olarak bıraktığı “*nûr-ı Ahmed*” ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'den başlayarak nesilden nesile aktararak Hz. Muhammed'e kadar gelmiştir. Hz. Muhammed iki âlemin padişahıdır ve büyük peygamberler kendisine uyar. Bütün âlem onun hürmetine yaratılmıştır. Ona ümmet olan mükerrem olmuştur. Bütün enbiyanın hükümdarı, Allah yolunun rehberi Hz. Muhammed ceza gününde şefaata edecektir. Şair, naatından sonra dua ve münacat bölümüne geçer ve Allah'tan affını ister (Özenç, 2008, s. 26).

Naatlar muhtevası gereği “*tevhit, münacat, tahmid, medh-i çâr-yâr, elifnâme*” gibi tür ve tarzlarla ilişkilidir. Tevhitlerde Allah'ın varlığı, birliği ve yüceliği anlatılırken Hz. Muhammed'in nebiliği, miracı gibi konular çeşitli vesilelerle zikredilir. Aynı zamanda tevhitlerde Hz. Muhammed'in hadisleri iktibas edilebilir ve tevhitlerin son kısmında naatlarda olduğu gibi Hz. Muhammed övülür ve ondan şefaata istenir (Gökalp, 2016: 219). Münacatlarda günahların çokluğu nedeniyle kul bir dayanak noktası arar ve affa nail olmak için bazı vesileleri araya koyar. Günahlardan kurtulmanın tek yolu Allah'ın mağfiretidir. Bunu bilen şair Allah'ın razı olduğu maddi manevi bütün unsurları aff için Allah'a sunar. İşte aff için en büyük vesilelerden biri Hz. Muhammed ve onun kıyamet günü ümmetine şefaattir. Tahmidlerde şairlerin Allah'a şükretmelerinde önemli bir nokta da Hz. Muhammed gibi bir peygambere ümmet olmaktır. Dört halife methiyelerinde bazen beyit/beyitler düzeyinde Hz. Muhammed, şiire konu olur ve dört halife ile olan ilişkileri üzerinden övülür. Elifnâme³ tarzında yazılan bazı manzumelerin muhtevası naattır.

1. Remzî'nin Fehmînâme Adlı Mesnevisi

Biyografik kaynaklarda Remzî ve mesnevisi *Fehmînâme* ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Mesnevinin giriş bölümünün “*mukaddime*” başlıklı parçasında şair ile ilgili az da olsa bilgi bulunmaktadır. Buna göre Remzî Kayserilidir ve Fehîm Çelebi adında bir oğlu vardır. Mesnevinin “*mukaddime*” bölümündeki bazı beyitler şöyledir:

Mukaddime

Merdüm-i çeşm-i *Fehîm Çelebî*
Sâye-bânun ola avn-i Çalabî

³ Arap alfabesinin ilk harfi olan “elif” ve Farsça “nâme” kelimesinin birleşmesinden oluşan “elifnâme” terim olarak şu anlama gelir: “Osmanlı Türkçesindeki otuz üç harfin değişik konularda, değişik şekillerle, genellikle mısra başlarındaki harflerin alt alta alfabetik sıra ile beyitler halinde yazılarak devam etmesi neticesinde oluşan manzum eserlerdir.” (Güzel, 2006: 634). Elifnâmelerin muhtevalarına bakıldığı zaman türden ziyade daha çok tevhit, münacat, naat gibi türlerle dinî-tasavvufî konuların işlendiği ve yer yer nasihatlerin verildiği bir tarz olduğu anlaşılmaktadır. Elifnâmelerin bazıları naat türündedir veya naat başlığı altında okunabilecek beyit/beyileri ihtiva edebilir. Örneğin; Benderli Cesârî'nin murabba nazım şekliyle yazdığı elifnâme naat türündedir (Akkuş, 2010: 1145)

Cigerim pâresi ömrüm vâri
Levha-i hâtırımın halkârı

Bâdî-i sebz-i sebâtum sensin
Pertev-i nûr-ı hayâtım sensin

Seni itdi kereminden i'tâ
Pederün Remzî-i dânyâya Hudâ

Salalı ilm ile zâtun sâye
Ben seninle bakarım dünyâyâ

Vatanım şehr-i şehîr-i **Kayser**
Vakt-i tahrîrde o şehr-i hoş-ter

Ne şehir nüsha-i gülzâr-ı ulûm
Devha-i ma'rifet-i dâr-ı fühûm

Ne şehir gıpta-geh-i hıttâ-i Şâm
Mazhar-ı mevhibe-i ilm-i kirâm (Beyit, 89-96)

Remzî'nin *Fehmînâme*⁴ adlı mesnevisinin araştırmalarımız sonucu ulaşabildiğimiz tek nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü 237/811 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. 45 varaktan oluşan mesnevi nüshası, 2 sütun ve 21 satır halindedir.

Remzî'nin *Fehmînâme* gelenekte olduğu gibi belli bir tertiple yazılmıştır. *Fehmînâme* şu bölümlerden oluşur:

1. 1b-5a arası *giriş* bölümüdür.
2. 5a-44a arası *konunun işlendiği* bölümüdür.
3. 44a-44b arası *hatime* bölümüdür.

Mesnevinin giriş bölümü tevhit ile başlar ve “*Na't-ı bihterîn-i kâyinât aleyhi efdalu's-salât*” başlıklı naat ile devam eder. Bu bölüm “*mukaddime ve sebeb-i telif*” ile son bulur. Şair sebeb-i telif bölümünde eserin muhtevasını, eseri niçin yazdığını ve mesnevinin adını vermektedir. Buna göre mesnevi “*dini nasihatnâmedir*”⁵. Remzî Efendi bu mesnevisini oğlu Fehîm Çelebi'ye yadigar

⁴ Mesnevi tarafımızdan çalışılmaktadır.

⁵ Nasihatnâme, Arapça “saf, halis, kötülüklerden uzak olmak, başkasının iyiliğini istemek” anlamına gelen “nush” kökü ile Farsça “nâme” kelimesinin birleşmesinden oluşmaktadır. Edebiyatımızda terim olarak şu anlam gelir: İnsanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltmek, topluma ve devlete yararlı; İslamiyet'in erdemlerini şahsında yaşayan iyi ahlaklı fertler yetiştirmek amacıyla yazılan manzum eserlere genel olarak “nasihat-nâme” veya “pend-nâme” denir. Nasihatnâme türü divan edebiyatında daha çok müstakil mesneviler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında küçük mesnevi, kaside, gazel gibi nazım şekilleriyle de nasihatnâme yazılmıştır. Ümmet çağında ahlâkın temelinde İslam dini bulunduğu için nasihat vermek maksadıyla yazılan eserlerin din ve tasavvufî -doğrudan ya da dolaylı-

olarak bırakmıştır. Esasında oğlu üzerinden gelecek nesillere “*kemalât kesbetmek, ibadet, nefse uymama, şeytana aldanmama, dünyanın faniliğini anlama, insanı insan edenin irfan olduğunu bilme, şeref ve izzetin ilim ve irfanda olması, rüşvet, kibir, alış-veriş...*” gibi bir çok konuda nasihatlerini sıralamıştır. Eserin adını da oğlunun adından mütevellid *Fehmînâme* koymuştur:

Eyledüm nûr-ı nasihat tenvîr
Ki ide dîde-i idrâki karîr

Âğuş-ı nazma koyıcak hâme
Eyledüm nâmını ***Fehmînâme***

Hâhişüm bu benüm ey nûr-ı basar
Ola âvîze-i sem'un bu güher

Bunu hoş-ter tutasın cânundan
Yek-nefes kesmeyesün yanundan

Haşre dek ola fuyûzî cârî
Sana vü gayra da nef'î sârî

Hıl'at-ı nazmumı her dem giyesin
Yâdkâr-ı pederümdür diyesin

Zikr-i hayr ile beni yâd idesin
Rûh-ı mahzûnumuzı şâd idesin (Beyit, 151-158)

2. Remzî'nin Naat-ı Şerîfi

Remzî'nin naat-ı şerîfi *Fehmînâme* mesnevisinin 2b-3b varaklarında bulunmaktadır. Remel bahrinin “*fe'ilâtün fe'ilâtin fe'ilün*” kalıbıyla yazılan naat 41 beyitten oluşmaktadır. “*Na't-ı Bihterîn-i Kâyinât 'Aleyhi Efdalü's-salât*” başlığında “*na't*” ibaresi vardır ve şair başlıkta Hz. Muhammed'in kainatın en iyisi olduğunu söyler ve ona salat gönderir.

Remzî, naatının ilk beyitlerinde ve sonraki beyitlerde yer yer *somutlaştırma ve tasvirî anlatımla* diğer naatlarda gördüğümüz gibi Hz. Muhammed'i teşbih ve mecazlara başvurarak tavsif ve tarif eder. Örneğin; Hz. Muhammed “*iki cihanın nuru, hidayet güneşi, dünya ve ahiretin şahı, hürmet tahtının izzetinin arttıran, peygamberlerin övüncü, levlâk göğünün parlak güneşi, vemâ erselnâ müjdesini*

ilgili olmaları doğaldır. Ancak bu durum nasihat-nâmelerin yalnızca dinî-tasavvufî öğütler veren eserler olduğunu göstermez. Nasihatnâme tasniflerinde de de görüldüğü gibi nasihatnâmelerde dinî-tasavvufî öğütler yanında sosyal hayat, çeşitli ilimler, siyaset ve iş ahlâkıyla ilgili öğütler de verilebilir. Nasihat-nâmelerde ayet, hadis iktibaslarına, atasözlerine, kıssa ve hikâyelere yer verilebilir. Toplumsal birikimin değer ve yargılarının hülâsası olarak değerlendirebileceğimiz atasözleri, pend-nâmeleri besleyen kaynaklar arasında yer alır (Kaplan, 1990: 1; Gökalp, 2012: 403).

süsleyen, takdîr satırının ilk harfi, ev ednâ harem dairesinin has mahremi, inne illâ meselesinin vâkifi, illiyyîn yolunu Refref ile süsleyen, vahyin ulaştığı yer, İncil'in batıl hükümlerinin nâsihi, Lât ve Uzzâ putlarını kıran, Kisra sarayını yıkan, cömertliğin özü, vücut meclisinin meyvesi, lütuf ve kerem denizi, ihsan ve cömertlik incisinin nâzımı, Allah'ın habercisi, cihanın sultanı, parlak ay, ruhların başlangıç noktası, vücutların hikmet hâtemi"dir:

Nûr-ı kevneyn hidâyet güneşi
Şeh-i dâreyn nebiyy-i Kureşî (Beyit, 1)

Mihr-i tâb-nâk-ı sipihr-i levlâk
Müjde-pîrâ-yı vemâ erselnâk (Beyit, 3)

Kâsir-i kâmet-i Lât u 'Uzzâ
Raḥne-endâz-ı kuşûr-ı Kisrâ (Beyit, 8)

Nokta-i mebde-i ervâh oldur
Hâtem-i hikmet-i eşbâh oldur (Beyit, 24)

Görüldüğü gibi Remzî, naatında divan şiiri methiye ve naat geleneği, anlam ve hayal dünyasına paralel olarak Hz. Muhammed için "teşbih ve mecaz" sanatlarıyla bazı sıfat ve kalıp ifadeler kullanmıştır. Bu sıfat ve kalıp ifadeler yani Hz. Muhammed'i vasıflandırma ibareleri aşağıda verilmiştir:

97

-bedr-i münîr	-hâtem-i hikmet-i eşbâh
-izzet-efzâ	-kâsir-i kâmet-i Lât ve Uzza
-mâh-ı berrâk	-mahrem-i hâs-ı harîm
-mevrid-i vahy	-mihr-i tâb-nâk
-mîve-i bezm-i vücûd	-müjde-pîrâ
-nâzım-ı dürr-i atâ vü ihsân	-nokta-i mebde-i ervâh
-nûr-ı kevneyn	-peyk-i Rahmân
-rahne-endâz-ı kusûr-ı Kisrâ	-şâh-ı dâreyn
-şems-i cihân	-yemm-i lutf u kerem

Remzî birkaç beyitte (Beyit, 12, 16, 17) peygamberin bazı azalarını da metheder. Hz. Muhammed'in boyu cennetin taze fidanıdır. Onun yüzünün nuru, göneşi bile geride kor. Ayağının toprağının tozu gözlere iksirdir.

Remzî, naat-ı şerîfnde ayet ve hadislerden yararlanmış, iktibaslar yapmıştır. Bunların başında "Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya 21/107) ayeti ve "levlâk" yani "sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım" hadis-i kudsîsi gelmektedir. Ayrıca miraç mucizesiyle ilgili "kâbe kavseyni ev ednâ ((Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu) (Necm 53/9) ayetine de gönderme yapılmıştır:

Mihr-i tâb-nâk-ı sipihr-i levlâk
Müjde-pîrâ-yı vemâ erselnâk (Beyit, 3)

Çünkü dünyâ ile mâ-beyn oldı
Lâzım olan ana *ķavseyn* oldı (Beyit, 32)

Güş-ı cāna irişüb emr-i te'āl
Gördi mücellā-yı *ev ednāda* cemāl (Beyit, 33)

Remzî'nin naatının bir bölümü miraç mucizesine ayrılmıştır. Arapça “yükselmek” anlamına gelen “urûc” kelimesinin ism-i aleti olan “mirâc” “yukarı çıkmaya yarayan alet, merdiven” demektir. Edebî terim olarak miraciyye Hz. Muhammed'in Recep ayının 27. gecesı göğe yükselme mucizesini anlatan manzumelerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de miraç kelimesi ve miraç hadisesi geçmemesine rağmen gelenek miraç hadisesini “isra” olayının ardında gerçekleşmiş gibi kabul etmektedir. İsrâ olayı, İsrâ (17/1) suresinin ilk âyetinde anlatıldığı gibi bir gece Hz. Muhammed Mescid-i Haram'dan etrafı bereketli kılınan Mescid-i Aksa'ya götürülmüştür. Miraç hadisesi buradan sonra başlar. Hz. Muhammed bir gece Ümmihânî'nin evindeyken Cebrail gelir ve kalbini zenzem ile yıkar. Daha sonra Hz. Muhammed Burak adlı bir binek ile Mescid-i Aksa'ya gider ve oradan göğe yükselir. Her katında farklı peygamberlerin olduğu gök tabakalarını birer birer aşar ve en sonunda “Kâbe Kavseyn” mertebesine erişir yani Allah'ı görüp Allah'la konuşur. Miraçtan döndüğünde kalktığı yatak hala sıcaklığını kaybetmemiştir. Tasavvuf düşüncesine göre Hz. Muhammed'in göğe yükselişi ruhanî bir yükseliştir. Mutasavvıflar, bu yolculukta peygambere eşlik eden Cebrail, Refref ve Burak'ı, sırasıyla peygamberin aklı, aşkı ve ruhaniyeti olarak yorumlarlar (Gökalp, 2012: 383). Remzî miraç mucizesini, Hz. Muhammed'in dokuz kat feleği aşarak Allah'ın huzuruna gelişini, diğer naat ve miraciye manzumelerine benzer şekilde şöyle anlatır:

Eyledi tayy reh-i mülk ü meleki
Geçdi sür'atle toķuz kat feleki (Beyit, 25)

Tabakātına Celālün gūyā
Vardı efkār-ı dili 'uķde-güşā (Beyit, 26)

Sidrede ķaldı Burāk ile berīd
Müntehā dinse degül aña ba'īd (Beyit, 27)

Sīnesin Refref idüb taķt-ı revān
Gitdi anuñla o sultān-ı cihān (Beyit, 28)

Ĥarem-i ķurba idüb vaz' -ı ķadem
Ĥiķ ferd olmadı aña maķrem (Beyit, 30)

İrdi bir 'āleme āķir giderek
Tek ü tenhā ne melek var ne felek (Beyit, 31)

Çünkü dünyây ile mâ-beyn oldı
Lâzım olan ana *ķavseyñ* oldı (Beyit, 32)

Yerine geldi çün ol bedr-i münîr
İtdi aşhâba bu luţfi taķrîr (Beyit, 34)

Remzî, mesnevinin sonunda Hz. Muhammed'e, âl ü ashabına salat ve selam gönderir. Dua ve münacat bölümünde hadisten manen iktibasla "*müminin miracının namaz olduğu*" da ifade edilir. Şair, Hz. Muhammed'in hürmetine Allah'tan kerem ve lütuf ihsan etmesini niyaz eder:

Âl u aşhâbına tâ rûz-ı kıyâm
Şalavât ile selâm ola müdâm (Beyit, 36)

Mü'minînüñ ki namâz mi' râcı
Oldı tekbîr ile devlet tâcı (Beyit, 38)

Yâ ilâhî bi-celâl-i sermed
Bi-cemâl-i ruĥ-ı âl-i Ahmed (Beyit, 39)

Bu ķuluñ **REMZÎ'YE** her şubĥ u mesâ
Kerem ü rahmetüñi it i' tâ (Beyit, 40)

Sonuç olarak yukarıda da görüldüğü gibi Remzî'nin naatını beş noktadan değerlendirebiliriz. İlk olarak şair, bir üslup özelliğı olarak "*dolaylı anlatımla*" şairlik kabiliyeti ve edebî sanatları kullanarak Hz. Muhammed'i tasvir ve tarif etmiştir. Bu methiyelerde ikili, üçlü dörtlü terkipleri ve birbirine benzeyen kalıp ifadeleri görürüz. Teşbih ve mecaz temelli bu tasvirlerde amaç peygamberin "*şevketi, yüceliğı, azizliğı, güzelliğı ve Allah'a kurbiyetini*" en iyi şekilde dile getirmektir. Bu durum naat türünün en önemli özelliklerindedir ve hemen hemen bütün naatlarda görülmektedir. Örneğın; Kabûlî Divanı'nın dibacesinde yer alan naatta peygamber; *seyyah, yüzücü, dokumacı, kaptan, inci, keşşaf, sarraf* gibi unsurlara benzetilerek tarif edilip övülür (Erdoğan, 2008: 444). Vahyî, naatında mısra başlarında nida edatı olan "ey" ve bağlaç olan "hem"i kullanarak peygamberin ne olduğunu benzetmeler ve mecazlarla uzun uzun anlatır. Şaire göre peygamber; *iman göğünün parlak güneşi, irfan göğünün ayının nuru, tecelli Kevser'inin mahzeni, kâinatın iftiharı, vuslat bahçesinin gülü, mahlûkat tahtının şahıdır* (Taş, 2004: 222). Yârî, naatında altmış dört beyitte "Ey ..." nida edatıyla başlayarak Hz. Muhammedi tarif eder. Hz. Muhammed; *gizli sırların düğüm çözücüsü, günahsızlık bağıının goncası, hikmet bostanının taze şarabı, "kün fe kân" madeninin incisi, "sebü'l-mesânînin" önsözü, tevhit gülistanının bülbülü, gayb âlemlerinin sırrının vâkıfı, "ev-ednâ" perdesinin mahremi, "evhâ" sırrının hazinesinin bilicisi, yaratılmışlar mektebinin hocası, "kâbe kavseyñ" tahtının sultanı, âlemin ışığı, feleğın yıldızı, İlahî yolun rehberi, ümit baharının goncası, ölümsüzlük fidanının taze gülü, hikmetin sahilsiz denizidir* (Karayazı, 2012: 325).

Remzî çok az da olsa Hz. Muhammed'in azalarını da övmüştür. Esasında Hz.

Muhammed'in siret ve suret güzelliğini anlatan tür *hilyedir*. Naatlarda bazen beyit/beyitler düzeyinde peygamberin uzuvları konu olabilir. Naat türünün bir özelliği de ayet ve hadislerden kısmen veya tamamen, lafzen veya manen iktibasların yapılmasıdır ki şairler böylece şiirlerini ayet ve hadislerle desteklerler, Hz. Muhammed'in ululuğunu, büyüklüğünü etkili şekilde ifade ederler. Remzî'nin mesnevisinde de iktibaslar görülmektedir.

Naatlarda peygamberin doğumu ve sonrasında gerçekleşen birçok mucize konu olabilir. Örneğin; Azmî-zâde Hâletî, naatında hâtemü'l-enbiyâ olan peygamberin mucizelerini de konu alır. Peygamber *parmağının kılıcı ile ayı ikiye bölmüş, zehirli olarak gelen biryanın zehirli olduğunu bilmiş, parmaklarından su akıtmış, ölüleri diriltmiş, taşlar elinde zikre gelmiş, ağaçları yürütmüştür* (Kaya, 2003: 35). Cem'î, naatında Hz. Muhammed'in doğduğu gece meydana gelen bazı hadiselerle yer verir. Bunlar *Save denizinin kuruması, Mecusilerin bin yıldan beri yanan ateşlerinin sönmesi, İran kirasının sarayının yıkılmasıdır* (Koparan, 1995: 68). Mucizeler içerisinde miraca yükselme ile ilgili divan edebiyatında "*miraciyye, mirac-nâme, miracü'n-nebî*" isminde ayrı bir tür oluşmuştur. Bazı naatlarda diğer mucizelerle birlikte miraca da değinenler olmuştur. Remzî de naatında sadece miraç mucizesine ayrıntıya girmeden kısaca değinir.

Naatların sonunda geleneksel olarak dua edilip salat ve selam getirilir. Esasında şairlerin naat yazmadaki asıl amaçları *peygamber muhabbeti ve peygamberin şefaatine* nail olmaktır. Remzî de naatında Hz. Muhammed'i affa vesile olarak görür ve şefaatine mazhar olmak için dua ederek mesnevisini bitirir.

3. Metin

Na't-ı Bihterîn-i Kâyinât 'Aleyhi Efđalu's-şalât

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

[2b]

1. Nūr-ı kevneyn hidāyet güneşi
Şeh-i dāreyn nebiyy-i Kureşî
2. 'İzzet-efzā-yı serîr-i i' zāz
Enbiyâ fahri maşîr-i i' cāz
3. Mihr-i tāb-nāk-ı sipihr-i *levlāk*
Müjde-pîrā-yı *vemā erselnāk*

4. Evvelîn harf-ı suṭūr-ı taḳdîr
Evvel âhîrde pesîn-i tedbîr
 5. Maḥrem-i ḥâş-ı harîm-i *ev ednâ*
Vâḳıf-ı mes'ele-i *inne illâ*
 6. Mehbiṭ-i mü'temen-i Rûḥ-ı emîn
Refref-ârâ-yı reh-i 'illiyî
 7. Mevrid-i vaḥy-i celîl ü tenzîl
Nâsiḥ-i ḥükm-i büṭün-ı İncîl
 8. Kâsir-i ḳâmet-i Lât u 'Uzzâ
Raḥne-endâz-ı ḳuşûr-ı Kisrâ
 9. Raḥş-ı raḥşende süvâr ya' nî Burâḳ
Berḳ-veş ḡurresi mâh-ı berrâḳ
 10. Zübde-i mâ-ḥaşal-ı nüshâ-i cûd
Mîve-i nüh-ṭabaḳ-ı bezm-i vücûd
 11. Nâzım-ı dürr-i 'aṭâ vü iḥsân
Yemm-i luṭf u keremi feyz-resân
 12. Ḥâk-i pâk-i deri iksîr-i nazâr
Süre elmâs be-çeşm ehl-i şerer
 13. Sâ'î-i ḥıdmeti peyk-i Raḥmân
Çekdi bir raḥş-ı felek seyri hemân
- [3a]
14. Levḥa çün tevsen-i 'ömrin sürdi
Müşkilin cümle yerinden gördi
 15. Felegüñ olmağıla zıll-ı girân
Sâye-bân oldu şehâb-ı nîrân

16. Kâmeti naḥl-i berûmend-i cinân
Sâyesi olmaz ise tañ mı ' ayân
17. Nûru da ğâlib idi ḥurşîde
Cismi bînende idi çün dîde
18. Görmede cümle cevânib yeksân
Beşine baqmaz idi şems-i cihân
19. Getirüb bunda ' aṭâyı nâdir
Mu' cizâtını beyânda fâḥir
20. Oldı çün nâfe-güşâ-yı ikbâl
' Arz-ı ḥâl itdi o sulṭân-ı ğazâl
21. Ḥâk-i pâyından olub vâye-sitân
Kîse-i miski pür kıldı hemân
22. Ger Kelîme sened oldıysa ' aşâ
Kelimât eyledi keffinde ḥaşâ
23. Ḥavz-ı ḥikmetden iden ḥavz-ı biḥâr
Ola vaşfında ğarîḳ-i efkâr
24. Nokṭa-i mebd-i ervâḥ oldur
Ḥâtem-i ḥikmet-i eşbâḥ oldur
25. Eyledi tayy reh-i mülk ü meleki
Geçdi sür' atle toḳuz kat feleki
26. Ṭabaḳâtına Celâlün ğüyâ
Vardı efkâr-ı dili ' uḳde-güşâ
27. Sidrede ḳaldı Burâḳ ile berîd
Müntehâ dinse degül aña ba' id
28. Sînesin Refref idüb taḥt-ı revân
Gıtdi anuñla o sulṭân-ı cihân

29.  Āķıbet ķaldı o da ĥıdmetden
Şadefin itdi cüdā dürr-i   Aden
30. Ĥarem-i ķurba idüb vaż' -ı ķadem
Ĥıĉ ferd olmadı aña maķrem
31. İrdi bir   aleme āķır giderek
Tek ü tenhā ne melek var ne felek
32. Ćünkü d nyāy ile mā-beyn oldı
Lāzım olan ana ķavseyn oldı
33. G ş-ı cāna iriŗub emr-i te'al
G rdi m cellā-yıev ednāda cemāl
34. Yerine geldi ĉ n ol bedr-i m n r
İtdi aŗhāba bu luŗfi taķr r
- [3b]
35. Eyledi m jde-i fermān-ı Őalāt
Ĥaŗre dek r ŗuna olsun Őalavāt
36. Āl u aŗhābına tā r z-ı ķıyām
Őalavāt ile selām ola m dām
37. R z-ı m zānda yiter zerrece  avn
R zesi seng-i terāz -yı d -kevn
38. M 'min n n ki namāz mi' rācı
Oldı tekb r ile devlet tācı
39. Yā ilāh  be-celāl-i sermed
Be-cemāl-i ruŗ-ı āl-i Ahmed
40. Bu ķuluņ **REMZ 'YE** her Őubĥ u mesā
Kerem   raĥmet ni it i' t 

41. Gönder ïmân ile o muhtâcî
Rûtbe-i kıurb ola şoñ mi' râcî

Sonuç

Risalet/nübüvvet; Kur'ân-ı Kerîm'in tevhit, âhiret âlemi ve ahlâk-ibadetler yanında en önemli rükûnudur. Bu nedenle ilahiyatın yanında edebiyatımıza da konu olmuş ve peygamberlik müessesisiyle ilgili birçok eser ortaya konmuştur. Hz. Muhammed'i konu alan türlerin başında ise naat gelmektedir. Naat, Hz. Muhammed'in vasıflarını överek anlatan manzum ve mensur eserlere denir. Remzî'nin *Fehmînâme* adlı dinî nasihatnâme türündeki mesnevisinin şu an için bilinen tek nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümü 237/811 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Remzî'nin naat-ı şerîfi *Fehmînâme* mesnevisinin 2b-3b varaklarında bulunmaktadır. Remel bahrinin “*fe'ilâtün fe'ilâtin fe'ilün*” kalıbıyla yazılan naat 41 beyitten oluşmaktadır. “*Na't-ı Bihterîn-i Kâyinât 'Aleyhi Efdalü's-salât*” başlığında “*na't*” ibaresi vardır ve şair başlıkta Hz. Muhammed'in kainatın en iyisi olduğunu söyler ve ona salat gönderir. Remzî, naatında *somutlaştırma ve tasvirî anlatımla* diğer naatlarda gördüğümüz gibi Hz. Muhammed'i teşbih ve mecazlara başvurarak tavsif ve tarif eder. Remzî, naatında ayet ve hadislerden de yararlanmış, iktibaslar yapmıştır. Naatın bir bölümü miraç mucizesine ayrılmış, Hz. Muhammed'in dokuz kat feleği aşarak Allah'ın huzuruna çıkışı anlatılmıştır. Şair, mesnevisini Hz. Muhammed'e, âl ü ashabına salat ve selam gönderip münacat ile bitirmiştir.

Kaynakça

- Akkuş, Metin (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen.
- Akkuş, Yasemin (2010). *Benderli Cesârî'nin (Ölüm: 1829) Dîvânı ve Dîvânçesi (İnceleme-Tenkitletli Metin)*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın.
- Doğan, Muhammet Nur (1997). *Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı*. İstanbul: MEB.
- Erdoğan, Mustafa (2008). *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme Tenkitli Metin-Dizin)*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gökâl, Haluk (2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. Aça, M., Kocakaplan, İ., Ceylan, Ö. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri Edebi Türler* (s. 188-467). İstanbul: Kesit.
- Gökâl, Haluk (2016). *Türk Edebiyatında Manzum Tevhitler*. İstanbul: Kesit.

- Gülen, Ahmet (2007). *Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebî Şahsiyeti Eserleri ve Divânı*. Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Güzel, Abdurrahman (2006). *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- Kaplan, Mahmut (1990). *Hayriyye-Nâbî (İnceleme-Metin)*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karayazı, Nurgül (2012). *17. Yüzyıl Şâiri Ahmed Yârî ve Divân'ı (İnceleme-Metin)*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kartal, Ahmet (2014). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kaya, Bayram Ali (2003). *The Dîvân Of Azmî-zâde Haletî, Introduction and Critical Edition of his Dîvân*. Harvard, Turkish Sources XLIX.
- Koparan, Birgül (1995). *Cem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divânı'nın Tenkidli Metni*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özenç, Yavuz (2008). *Şeyh Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Divânı Transkripsiyonlu Metin*. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Pala, İskender (2003). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Şemseddin Sami (1986). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Endurun Kitabevi.
- Taş, Hakan (2004). *Vahyî Divanı ve İncelemesi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>., Erişim tarihi, 22.03.2016.
- Ünver, İsmail (1986). Mesnevî. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*. 415-416- 417/ Temmuz-Ağustos-Eylül, 430-563.
- Yavuzer, Hayati (1997). *Kemal Ümmî Divanı*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yeniterzi, Emine (1993). *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: TDV.
- Yeniterzi, Emine (2006). Na't. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 32, S. 436-437). Ankara: TDV.

Ek: Naat-ı Şerîfin Tıpkıbasımı:

